

Esseitä muuttoliikkeistä*

Matti Sarvimäki

Research Economist

London School of Economics

Muuttoliikkeiden tutkimus taloustieteessä on viimeisen kahden vuosikymmenen aikana lisääntynyt. Osittain kehitys heijastaa teollisuusmaihin kohdistuneen maahanmuuton merkityksen kasvua, mikä on saanut paljon huomiota etenkin työntaloustieteen piirissä. Toisaalta työvoiman liikkuvuus on keskeinen mekanismi teoreettisissa malleissa, jotka pyrkivät selittämään miksi taloudellisella toiminnalla on taipumus keskittyä maantieteellisesti.¹

Suomessakin aihepiiriä on hiljalleen ryhdytty tutkimaan. Esimerkiksi Valtion taloudellises-

sa tutkimuskeskuksessa on viimeisen viiden vuoden aikana tutkittu Suomessa asuvien maahanmuuttajien taloudellista asemaa. Puolet väitöskirjastani on osa tätä tutkimusohjelmaa. Toinen puoli keskittyy toisessa maailmansodassa menetetyillä alueilla asuneiden suomalaisten evakointiin ja uudelleenasettamiseen.

Asutustoiminta itseään vahvistavana prosessina

Väitöskirjan ensimmäinen essee on kirjoitettu yhdessä Aki Kangasharjun kanssa. Tutkimuskysymys koskee evakkojen asuttamisen vaikutusta Suomen pitkän aikavälin aluerakenteeseen. Taloustieteen näkökulmasta kysymys on kiinnostava etenkin siksi, että teoreettisessa kirjallisuudessa on keskusteltu paljon kerta-luontoisten shokkien pitkän aikavälin vaikutuksista. Neoklassinen talusteoria perustuu oletuksiin, jotka takaavat mallissa olevan vain yksi mahdollinen tasapaino. Näin ollen kerta-luontoinen shockki ei voi aloittaa itseään vahvistavaa prosessia. Moderneissa malleissa on sen sijaan usein monta mahdollista tasapainoa, jolloin yksittäinen shockki voi siirtää systeemin tasapainosta toiseen. Näiden mallien empiiri-

* Tämä artikkeli esittelee 12.3.2009 Helsingin kauppakorkeakoulussa tarkastetun väitöskirjani. Vastaväittäjänä toimi professori David Card (UC Berkeley) ja kustoksena professori Pertti Haaparanta. Ohjaajina toimivat Roope Uusitalo ja Pertti Haaparanta; esitarkastajina Kristiina Huttunen ja Olof Åslund. Tutkimuksen rahoittivat Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsingin kauppakorkeakoulu/KAVA sekä Yrjö Jabnssonin säätiö. Lisäksi Jenny ja Antti Wiburin rahaston ja Palkansaajasäätiön myöntämät apurabat mahdollistivat vierailun University College Londonissa. Väitöskirjan esseiden tuoreimmat versiot ovat saatavissa kotisivuillani (<http://personal.lse.ac.uk/sarvimak/>).

¹ Borjas (1999) tarjoaa katsauksen maahanmuuton taloustieteellisestä tutkimuksesta. Fujita ym. (1999) on synteesi ns. uuden talousmaantieteen teoreettisesta tutkimuksesta ja Head ja Mayer (2004) katsaus empiiriseen kirjallisuuteen.

nen testaaminen on vaikeaa, sillä riittävän suuret ja selvästi identifioitavat shokit ovat harvinaisia.

Evakoiden asuttamista voi kuitenkin perustellusti pitää tällaisena suurena eksogeenisena shokkina. Menetetyillä alueilla asui noin 11 prosenttia Suomen väestöstä. Osalle evakoista annettiin maatalousmaata, mutta he eivät voineet itse vaikuttaa siihen missä kyseinen maa sijaitsi. Näin syntyi harvinainen tilanne, jossa suuri joukko ihmisiä joutui muuttamaan, eikä voinut valita kohdealuettaan.

Asetelman toinen keskeinen piirre syntyy asutuspolitiikan yksityiskohdista. Vuoden 1945 Maanhankintalaissa jaettiin ensin julkisen sektorin omistama maa. Loput otettiin yksityisiltä maanomistajilta ja pakkolunastus toteutettiin siten, että suurista tiloista lohkaistiin suurempi osuus kuin pienistä. Poikkeuksena olivat ruotsinkieliset kunnat, joihin ei käytännössä sijoitettu ketään. Näin ollen kuhunkin kuntaan muuttaneiden evakoiden määrään vaikuttivat ruotsinkielisten väestöosuus, julkisen sektorin omistaman maan määrä ja yksityisesti omistettujen tilojen kokojakauma. Näitä havaittavissa olevia tekijöitä voi puolestaan käyttää uskottavien instrumenttimuuttujien rakentamiseen, joiden avulla voimme arvioida kunnan sodan-aikaisen väestökasvun kausaalista vaikutusta sodan jälkeiseen väestökasvuun.

Tulosten mukaan evakkojen asuttaminen aloitti itseään vahvistavan prosessin. Toisin sanoen evakkojen asuttamisen aiheuttama väestönkasvu lisäsi kohdekuntien väestönkasvua myös 1900-luvun jälkipuoliskolla. Kasvu keskittyi sellaisiin kuntiin, joissa oli jonkinlaista teollisuutta jo ennen sotaa. Tämä viittaa siihen, että työvoiman äkillinen lisääntyminen antoi sysäyksen teollistumiselle ja myöhemmin palvelusektorin kasvulle, minkä johdosta paljon

evakkoja vastaanottaneet kunnat vetivät puoleensa muuttajia myös asutustoiminnan loputtua. Tulosta voi pitää merkittävänä, sillä aikaisempien vertailukelpoisten tutkimusten johtopäätös on ollut, että edes erittäin suuret yksittäiset shokit eivät vaikuta pitkän aikavälin aluerakenteeseen (ks. etenkin Davis ja Weinstein 2002).

Pakkomuuton vaikutus tuloihin

Väitöskirjan toinen essee tarkastelee pakkomuuton pitkän aikavälin vaikutusta evakoiden työmarkkinamenestykseen. Yhdessä Roope Uusitalon ja Markus Jäntin kanssa kirjoitettu essee hyödyntää Tilastokeskuksen luomaa poikkeuksellista aineistoa. Danan pohjana on vuoden 1950 väestölaskenta, jonka kyselylomakkeista TK on tallentanut suuren otoksen. Lisäksi näin syntynyt aineisto on yhdistetty myöhempiin väestölaskentatietoihin. Kun vuonna 1950 vieläpä kysyttiin retrospektiivisiä kysymyksiä vuodesta 1939, lopputuloksena on laaja ja pitkä paneeliaineisto. Tämä mahdollistaa evakkojen sodan jälkeisten tulojen vertaamisen uskottavaan verrokkiryhmään. Tutkimusasetelma on poikkeuksellinen, sillä aikaisemmassa kirjallisuudessa tämän kaltaisia vertailuja ei aineistorajoitteiden takia ole ollut mahdollista tehdä.

Esseen päätulos on, että evakoksi joutuminen lisäsi miesten tuloja sekä tilastollisesti että määrällisesti merkittävästi. Sen sijaan naisten tuloihin pakkomuutolla ei näytä keskimäärin olleen vaikutusta.

Kiinnostavaa kyllä, tulos ei selity sillä, että evakot olisivat olleet yritteliämpiä tai jollain muulla tapaa myötäsyttyisesti kyvykkäämpiä kuin muut suomalaiset. Ainakaan heidän tulojensa ja työllisyytensä ennen sotaa eivät poiken-

neet muiden suomalaisten tilanteesta. Tulokset säilyvät myös silloin, kun vertaamme vain ihmisiä, jotka ennen sotaa asuivat lähellä nykyistä rajaa. Myöskään evakkojen kuolleisuus tai maastamuutto ei ollut tarkastelujaksolla muita suomalaisia suurempaa. Näin ollen katsomme tulosten kertovan evakoksi joutumisen kausallisesta vaikutuksesta.

Tulojen nousun taustalla näyttää olevan evakoksi joutumisen vaikutus liikkuvuuteen. Osittain evakkojen liikkuvuus on tietysti suurta siksi, että sodan aikana oli pakko muuttaa. Tämän lisäksi he vaihtoivat asuinkuntaansa muita herkemmin myös sodan jälkeen. Tyypillisesti nämä muutot suuntautuivat maalta kaupunkiin. Lisäksi evakot siirtyivät muuta väestöä nopeammin maataloudesta moderneille sektoreille. Lyhyesti sanoen pakkomuutto lisäsi todennäköisyyttä päätyä paremmille työmarkkinoille ja tuottavampiin ammatteihin.

Maahanmuuttajien kotoutuminen

Väitöskirjan kolmas essee keskittyy Suomessa asuvien maahanmuuttajien työllisyyteen, tuloihin ja tulonsiirtoihin. Ennen kaikkea tarkoituksena on mitata maahanmuuttajien ja kantaväestön tuloerojen dynamiikkaa. Analyysi perustuu Tilastokeskuksen luomaan rekisteripohjaiseen aineistoon, joka seuraa 15 prosenttia Suomessa yli vuoden asuvista työikäisistä maahanmuuttajista ja 2 prosenttia kantaväestöstä vuosina 1989–2004. Esseen tavoitteena on mitata tuloerojen suuruutta, eikä se siten sisällä väitteitä kausaalisuhteista.

Tulosten mukaan maahanmuuttajat pärjäävät työmarkkinoilla huomattavasti kantaväestöä heikommin. Ensimmäisen kokonaan Suomessa vietetyn kalenterivuoden aikana OECD-maiden ulkopuolelta tulleiden miesten keski-

määräiset ansiotulot olivat vain viidenneksen saman ikäisten, samoilla alueilla asuvien ja samankaltaisessa perhetilanteessa olevien kantaväestöön kuuluvien miesten ansiotuloista. OECD-maiden ulkopuolelta tulleiden naisten ansiotulot olivat alle kymmenyksen samalla tavoin määritellystä vertailuryhmästä. OECD-alueelta tulleiden maahanmuuttajien tulot olivat selvästi paremmat, mutta kuitenkin vertailukelpoista kantaväestöä matalammat.

Maahanmuuttajien tulot kuitenkin kasvavat nopeasti Suomessa asutun ajan myötä. Suhdannevaihtelun vaikutuksesta puhdistettujen estimaattien mukaan OECD-maiden ulkopuolelta tulleiden miesten ansiotulot yli kolminkertaistuvat ja naisten miltei yhdeksänkertaistuvat ensimmäisten 15 vuoden aikana. Tulokehitys selittyy pääosin kohonneella työllisyydellä, joskin myös keskimääräinen kuukausipalkka kasvaa jonkin verran. Tulojen kasvusta huolimatta ero kantaväestöön näyttää kuitenkin jäävän pysyväksi. Ainoastaan OECD-maissa syntyneiden miesten keskitulot saavuttavat kantaväestön tason.

Kotouttamissuunnitelmien vaikuttavuus

Väitöskirjan viimeinen essee on kirjoitettu yhdessä Kari Hämäläisen kanssa. Tavoitteena on arvioida vuoden 1999 kotouttamislaissa luotujen kotouttamissuunnitelmien vaikuttavuutta. Tällainen yksilöity suunnitelma laaditaan kaikille työttömänä tai toimeentulotuella oleville maahanmuuttajille, jotka ovat asuneet Suomessa alle kolme vuotta. Tavoitteena oli kasata jo ennestään olemassa olevista työvoimapolitiittisista toimenpiteistä kullekin maahanmuuttajalle parhaiten sopiva yhdistelmä. Koulutuspäivien määrää ei kuitenkaan lisätty. Toisaalta so-

siaaliturva sidottiin kotouttamissuunnitelman noudattamiseen: mikäli maahanmuuttaja kielletty osallistumasta suunnitelman tekemiseen tai ei noudata sitä, häneltä voidaan evätä huomattava osa tulonsiirroista.

Kotouttamissuunnitelmien vaikuttavuuden arviointi on haasteellista, sillä suunnitelman saavien maahanmuuttajien voi perustellusti olettaa eroavan muista maahanmuuttajista tutkijalle havaitsemattomilla tavoilla. Esseessä ratkaisemme ongelman hyödyntämällä siirtymäsäännöstä, jonka mukaan ainoastaan toukokuun 1997 jälkeen Suomeen saapuneet maahanmuuttajat olivat velvoitettuja osallistumaan kotouttamissuunnitelman laatimiseen. Tämä mahdollistaa ns. regression discontinuity -menetelmän käytön. Lähestymistavan intuitio on, että kotouttamissuunnitelmien vaikuttavuutta voidaan arvioida vertaamalla huhtikuussa 1997 Suomeen tulleita toukokuussa 1997 saapuneisiin.

Tulosten mukaan kotouttamissuunnitelmat lisäsivät maahanmuuttajien työllisyyttä merkittävästi. Tämän johdosta heidän vuositulonsa kasvoivat ja heidän saamansa tulonsiirrot vähenivät. Valitettavasti käytettävissämme oleva

otoskoko on kuitenkin niin pieni, että estimaattien luottamusvälit ovat suuria. Tästä huolimatta tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä ja läpäisevät tyypilliset ”robustisuustestit”. Näin ollen kotouttamissuunnitelmien käyttöönotto näyttää merkittävästi parantaneen suomalaisen kotouttamispolitiikan vaikuttavuutta. □

Kirjallisuus

- Borjas, G. (1999), “The Economic Analysis of Immigration”, teoksessa Ashenfelter, O. ja Card, D. (toim.), *Handbook of Labor Economics*, North Holland: 1697–1760.
- Davis, D. ja Weinstein, D. (2002), “Bones, Bombs, and Break Points: The Geography of Economic Activity”, *American Economic Review* 92: 1269–1289.
- Fujita, M., Krugman, P.R. ja Venables, A. (1999), *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Head, K. ja Mayer, T. (2004), “The Empirics of Agglomeration and Trade”, teoksessa Henderson, J.V. ja Thisse, J.F. (toim.), *Handbook of Regional and Urban Economics*, Elsevier: 2609–2669.